

סמינר בעקבות יהודי צפון איטליה

חברי עמותה יקרים,

בתוכניות הסמינרים לשנת 2023 נוסיף לחזק את היכרותכם ולהעמיק ידיעותיכם על דרכי פעילותם של עובדי מדינה ברחבי העולם, אשר בדומה לנו, מתמודדים מול אתגריים משמעותיים.

יהדות איטליה היא אחת הקהילות היהודיות העתיקות באירופה וראשיתה עוד בתקופת בית שני. מלבד הקהילות האיטלקיות השורשיות, במהלך ימי הביניים היגרו אליה יהודים רבים וייסדו בה קהילות לפי מנהגיהם, ולאחר גירוש ספרד באו אליה רבים מן המגורשים וייסדו בה קהילות ספרדיות. באיטליה היה אחד המרכזים החשובים של העולם היהודי מהמאה ה-16 עד המאה ה-18 ובמאה ה-20 היו לאיטליה שלושה ראשי ממשלה ממוצא יהודי: אלסנדרו פורטיס, סידני סונינו, ולואיגי לוצאטי.

בסמיר זה נתמקד בייחודם של יהודי צפון איטליה. תולדות הקהילה כללו עליות ומורדות ביחס השלטון והחברה ליהודים, תקופות של סובלנות ושגשוג, לצד תקופות של גילויי אנטישמיות שבאו לידי ביטוי בהגבלות כלכליות וחברתיות ובגירוש היהודים מערים שונות באיטליה. כ-8,000 יהודי איטליה נרצחו בשואה.

ישוב יהודי עתיק היה בברנדיזי, עיר הנמל שאליה הגיעו מארץ ישראל. העיר הייתה התחנה הראשונה של ויה אפיה (Via Apia) ממנה הגיעו הנוסעים אל העיר פוטיאולי (היום פוצואלי Pozzuoli) צפונית לנאפולי. התגלו מאות קטקומבות של יהודים, שנשתמרו היטב. היהודים התיישבו בעיקר בערים טאראנטו ובארי. על אחת המשלחות החשובות מארץ ישראל, בראשות רבי עקיבא, שהגיעה לפוטיאולי, לפי המשוער בשנת 95, מסופר כי לאור דחיפות הנסיעה הם שטו באוניה בסוכות.

בית כנסת העתיק מקונליאנו שבאיטליה (הועבר למוזיאון יהדות איטליה) היישוב היהודי באיטליה הגיע בסיום העידן הרומאי לפריסה מלאה בכל רחבי האימפריה. בחמישים יישובים נמצאו שרידים אלה או אחרים, בהם: סיציליה, סרדיניה, מילאנו, ברישה, בולוניה, פירנצה. פרנסתם הייתה על רוכלות, שכן רובם היו עבדים משוחררים ללא אמצעים כספיים. מכל מקום, הפרנסות היו בסולם החברתי הנמוך ביותר. מתקופה זו לא נמצאו שרידי בתי כנסת, חוץ מאחד באוסטיה שהיה בבעלות סוחרים. היהודים המשיכו לשלם את המס המיוחד ל"אוצר היהודי", שנכפה עליהם לאחר חורבן הבית, וכך היה להם פטור מקבלת פולחן המדינה.

באזורי איטליה השונים היו הבדלים במגמות ההתפתחות:

- יהדות דרום איטליה התחזקה במהלך המאה ה-9. הוקמו בה מרכזי תלמוד, עד שהיה מקובל לומר "כי מבארי תצא תורה ודבר ה' מאוטרנטו" הייתה ישיבה חשובה בלוקה, משם הביאו בני משפחת קלונימוס את התורה למגנצה.

- בצפון איטליה, בעיקר בפדובה ובמנטובה סייעו להתפשטות התלמוד הירושלמי והתלמוד הבבלי לרחבי אירופה וכן הוקמו בשטחיה מספר בתי מדרש יהודיים. בערים אלה הוקמו בתי דפוס. במאה ה-13 התחזקה תופעת הבנקאות היהודית, בעיקר בצפון איטליה ובמרכזה. באותה התקופה הוקמו הקהילות בוונציה, בפירנצה, בפרארה ובמנטובה.
- ברפובליקה של ונציה נדחקו רגלי היהודים מהמסחר במשי.
- בסיציליה סבלו היהודים מרדיפות קשות. בשנת 1514 גורשו כל יהודי ממלכת סיציליה, שהייתה תחת שלטון ספרד באותה עת.

איטליה הייתה אחד המרכזים החשובים בעולם היהודי במאות ה-16 עד ה-18. גדולה הייתה היצירה הרוחנית שנעשתה: חיבורים שנתחברו, ספרים שנדפסו, תלמידי חכמים בולטים שפעלו בקהילות אלו ועוד. כן נעשו בה ההדפסה הראשונה של התנ"ך, מקראות גדולות, וסידור התלמוד. פעלו באיטליה תלמידי חכמים כמו רמ"ע מפאנו, רמח"ל, החיד"א, הרב אליהו בן אמוזג ועוד.

במאה ה-15 וה-16 באו לאיטליה מגורשים מגרמניה וצרפת. בעזרתם החל עידן חדש בעולם הישיבות של צפון איטליה. ידועה הישיבה בפביה ישיבת המהרי"ק. בקרמונה (Cremona), הייתה קהילה אשכנזית וישיבה שבראשה עמד ר' יוסף אוטולנגי. היה בה היה גם דפוס עברי. במצ'רטה (Macerata) שבמארקה הייתה ישיבה בראשות ר' יחיאל טרבוט בן הזקן. ב-1593 עם הכרזת הליורנינה הוקמה הקהילה היהודית בליבורנו על ידי יוצאי ספרד ופורטוגל. קהילה זו, נהנתה משוויון זכויות ואוטונומיה והייתה בין הקהילות הבודדות באיטליה בהן היהודים לא חיו בגטו.

מצבם של היהודים, היה קשה וחסר ודאות בשל חוקי הגזע באיטליה בתקופת מלחמת העולם השנייה. הוא החמיר עם הקמת הרפובליקה הסוציאלית האיטלקית. ב-1 בדצמבר 1943 פרסמה הממשלה צו לפיו נדרשו היהודים להגיע לתחנות המשטרה עם ציוד כנדרש. משם הם הוסעו לבתי כלא מרכזיים, ובסופו של דבר הגיעו למחנות ריכוז. נעמיק בסמינר זה לימודנו על יהדות איטליה אשר העניקה לעולם היהודי פוסקי הלכה ורבנים אשר היו למנהיגי קהילות.

עובד מדינה יקר, עניינך והעשרתך בהכרת תולדות עמנו ומפגש עם עמיתים בתרבויות עולם שונות ומגוונות מנחים אותנו במבנה התוכניות הקיימות עבורך ובהישג ידך. אנו עושים למענך בהערכה ובהוקרה לתרומתך בשירות הציבורי בישראל.

בברכת הדרך ובהצלחה
העמותה לקידום מודעות חברתית

תכנית הסמינר

יום 1. תל אביב – ורונה – טקס לכבוד של יהדות איטליה וזיכרון קורבנות השואה

ניפגש בנתב"ג ונטוס לצפון איטליה. לאחר הנחיתה ניסע לביקור בעירם של האוהבים רומיאו ויוליה. נערוך סיור בעיר העתיקה, נראה את הארנה, הזירה בה השתעשו בתקופת האימפריה הרומית. כיום, היא משמשת במה להופעות אופרות רבות משתתפים. נמשיך במדרחוב הציורי לכיוון ביתה של יוליה. נצפה על המרפסת שעליה עמדה יוליה, כאשר רומיאו גילה לה את אהבתו. נערוך סיור לימודי מיוחד באזור האוניברסיטה של העיר עד לגשר העתיק של העיר פונטה פייטרה.

נקבל סקירה על העיר ורונה מתקופת ימי הביניים עד לרנסנס. נגיע עד להר האדיגיה במהלך הסיור. לסיום נבקר בבית הכנסת הגדול של יהודי ורונה אחד מהמבנים היפים של העיר פאר והדר של קהילה עתיקה ומיוחדת ניפגש עם חברי הקהילה למפגש מיוחד. נקיים במקום טקס לכבודה של יהדות איטליה וזיכרון לקורבנות הרדיפות והשואה.

יום 2. אגס גארדה - הסקירה המקצועית

לאחר ארוחת הבוקר נצא לביקור בגדול באגמי צפון איטליה. נתחיל את סיורנו בעיירה "סירמיונה", עיירת קייט עוד מעידן הרומאים. במהלך הסיור תינתן סקירה מקצועית על הממשל באיטליה. במסגרת הסקירה יועברו נתונים כלליים לגבי מוסדות השלטון באיטליה ואתרים מרכזיים של יהדות צפון איטליה. נדון במבנה מקום העבודה, מנגנוני, תקינה וכדומה - סיור והעמקת ההכרות עם הנושא. נלמד על המבנה השלטוני - מסקנות והשוואה - השירות הציבורי בישראל מול השירות הציבורי באיטליה, נלמד כיצד משפיע הממשל על השירות הציבורי ובמה הוא שונה מהשירות הציבורי בישראל.

נסייר בעיירה שהיא לשון יבשה צרה בתוך האגם. נמשיך ל"פיסקיירה", במקור עיירת דייגים והיום אחת העיירות היותר ציוריות לאורכו של האגם. נמשיך לאורכו המזרחי של האגם, נחלוף על פני עיירות רבות ונעצור לתצפיות מיוחדות. נמשיך לעיירה לצידה המיוחדת במינה לסיור. ונותיר זמן חופשי במקום.

יום 3. יום שבת

יום חופשי

יום 4. הרי הדולומיטים

היום יוצאים ליום בטבע, אל רכס הרים מהמרשימים בעולם, הרי הדולומיטים, הנקראים על שמו של הגיאולוג הצרפתי גראטה דה דולומיו. תופעת טבע מיוחדת במינה. נבקר באגמים בגבהים אדירים. נערוך סיור רגלי מיוחד בטבע, נצפה בצמחיה האלפינית המיוחדת ולא נפסח על מעברי ההרים המיוחדים. כמו כן נערוך סיור בעיירה קאנזיי נצפה על בית הספר המקומי ונספר את נושא השפות באזור אלטו אדיגיה (גרמנית ואיטלקית)

יום 5. ונציה- סיור לימודי

נצא ליום טיול לוונציה, מלכת הים האדריאטי, עיר התעלות, הבנויה על 117 איים המחוברים ביניהם בגשרים, מהמעניינות בערי העולם. נערוך סיור רגלי בגטו היהודי הראשון בהיסטוריה של אירופה. נבקר בגשר הריאלטו המפורסם, העובר מעל התעלה הגדולה, ובכיכר סן מרקו, הגדולה בכיכרות. נראה את ארמון הדוגיים, הבסיליקה בסגנון הביזנטי, גשר האנחות ואתרים נוספים מפורסמים בעיר.

במהלך הסיור בעיר נבקר במוזיאון היהודי בגטו ונספר את סיפורה של הקהילה העתיקה וכמובן נרחיב בנושא הדפוס של משפחת שונצינו היהודית. כמו כן נבקר במוזיאון היהודי במקום. במהלך היום נגיע לפסלו של היהודי הוונציאני דניאל מנין ונספר על פועלו למען העיר.

יום 6. מילאנו- סיור לימודי

נצא ליום של סיור לבירת האופנה העולמית מילאנו. נערוך סיור ממצודת ספורצה עד לקתדרלה המרשימה, נחלוף בגלריה עימונאלה, יצירה ארכיטקטונית מיוחדת ונצפה בבית האופרה "לה-סקלה". לא נחמיץ רחוב המעצבים הידוע "מונטה נפולאונה", בו מצויות חנויות הדגל של מעצבי העל. נמשיך לביקור במרכז היהודי הגדול של העיר נשלב סיור במקום כולל הסבר על חיי הקהילה. בגמר הביקור נמשיך לסיור באתר הספורט הענק של אצטדיון "סאן סירו" שהוא למעשה קריית ספורט גדולה משולבת עם מוסדות לימודיים.

יום 7. מפלי ורונה – ריבה דל גארדה – תל אביב

לאחר ארוחת הבוקר נצא ליום טיול שיתחיל במפלי "ורונה" בלב האדמה נסייר בפארק עם שלל הפרחים והצמחייה המיוחדת. נמשיך לסיור בעיירה ריבה דל גארדה הנמצאת בנקודה הצפונית ביותר באגם, נערוך סיור בטיילת על שפת האגם נצפה בנוף המיוחד כמו כן נבקר באזור רחוב היהודים של העיירה ונספר סיפורה של הקהילה שנעלמה מהעיר ועברה לאי קורפו. נמשיך לאורכו של האגם לתצפיות ולעצירות מיוחדות. בתום הביקור נצא לשדה התעופה לטיסה חזרה לארץ.